

Грина Хархан,
магістрантка

УДК 070: 81'276(477)(091)“ART-Ukraine”

Мистецька термінологія в текстах друкованих ЗМІ (на прикладі журналу «ART-Ukraine»)

У статті розглянуто особливості функціонування мистецької термінологічної лексики в текстах українських друкованих засобів масової інформації на прикладі журналу «ART-Ukraine». Описано засоби стилістичного використання термінологічної лексики українськими журналістами.

Ключові слова: мистецька термінологія, мистецький журнал, запозичення, іншомовна лексика.

Актуальність обраної теми пов'язана з тим, що оволодіння мистецькою термінологією для сучасних ЗМІ слід розглядати як одну із важливих умов інтеграції українського мистецтва у світовий культурний простір. Та оскільки історія сучасного українського мистецтва не має загально визнаної періодизації, типології, методології, а відповідно, й термінології, виникає низка непорозумінь щодо правильного (адекватного) трактування термінів, їх графічного фіксування, потреби пошуку українських відповідників до термінів іншомовного походження тощо. На думку мистецтвознавця О. Голубця, невідповідність і нечіткість термінології призводять до порушення контактів між усіма ланками ланки «художник – глядач – суспільство – світова культура», до розбіжностей у тлумаченні історії мистецтва та мистецьких процесів сьогодення [1].

Дослідження функціональної та структурної типології мистецької лексики й чинників, що впливають на її формування та розвиток, є актуальним завданням як сучасного мовознавства, так і журналістики.

Мова спеціального призначення є об'єктом вивчення як вітчизняних, так і закордонних термінологів та термінографів (С. Гриньов, В. Даниленко, Т. Кияк, І. Кочан, Т. Панько, Л. Симоненко, С. Шелов, Б. де Бесс, П. Лера, А. Рей та інші). Проте сьогодні спостерігається значне відставання в галузі типологічних досліджень спеціальної лексики. З кінця 90-х рр. значно зменшилася кількість робіт з цього напрямку [2]. Стосовно досліджень саме мистецької термінології, то історико-методологічний аналіз досліджував О. Голубець, визначенням основних мистецьких термінів займалися Г. Вишлавський, О. Сидор-Гібелінда, В. Стеценко.

Об'єктом нашого дослідження стали терміни зі сфери мистецтва як невід'ємна частина мови журнальних публікацій мистецького

спрямування, простежені на прикладі журналу «ART-Ukraine» (за період 2011–2012 рр).

Предметом виступають функції цієї термінологічної лексики в медійному тексті.

Мета статті – дослідити різні аспекти функціонування мистецьких термінів, простежити семантичні процеси, які відбуваються в термінологічній лексиці на шпальтах журналу «ART-Ukraine».

До недавнього часу українські та закордонні мистецькі процеси ХХ ст. розглядалися лише з позицій тривалого впливу схоластичних ідей радянської доби. Сьогодні у вітчизняній мистецтвознавчій думці ми можемо спостерігати процес переоцінки художнього досвіду [3]. Та якщо сучасному українському мистецтву вже вдалося зайняти своє місце у просторі світового мистецького процесу, то «чи не кожен дослідник мистецьких пошуків другої половини ХХ ст. наразі стикається з проблемою неусталеності мистецтвознавчої термінології, підміною значення одного терміна іншим – близьким йому за змістом, але принципово іншим за сутністю» [4].

У науковій літературі терміном прийнято вважати «слово або словосполучення, яке позначає поняття певної галузі знань чи діяльності людини» [5]. Мова науки насамперед має задовольняти особливі потреби комунікації в межах певних галузей людської діяльності. Водночас прикметним є й процес широкого входження спеціальної лексики в сучасну літературну мову [2]. Сьогодні ми можемо засвідчити той факт, що сучасні ЗМІ є середовищем активного функціонування термінологічної лексики.

Однією із спеціальних функцій журналістики є культурна (культуротвірна). Вона може бути розглянута в трьох аспектах. По-перше, журналістика виконує функцію поширення культури; по-друге, подає широку хроніку мистецького життя, інформує про події у світовій культурі; по-третє, є руслом, в якому розвивається мистецька критика [6]. Критика, своєю чергою, сприяє естетичній освіті читача, виробляє його естетичні смаки, тобто формує громадську думку стосовно питань мистецтва.

Свого часу Дж. Пулітцеру та В. Херсту вдалося зробити Америку «такою, що читає», сформувавши звичку до регулярного читання газет у великій кількості людей з тих, кому було чуже друковане слово. Та замість того, щоб сприяти інтелектуальному та культурному розвитку аудиторії, газети опускалися до рівня найбільш відсталого читацької маси з властивими їй забобонами, інстинктивними мотивами [7]. З того часу вже минуло століття, і місія ЗМІ суттєво змінилася, сьогодні вона полягає в тому, щоб підвищити культурний

рівень свого читача, сприяти його освіті та водночас забезпечувати зміцнення позицій державної мови. Сприяє виконанню таких завдань використання в текстах ЗМІ термінологічної лексики.

Якщо розглядати склад лексики сучасної української мистецької термінології з огляду на її походження, то ми спостерігатимемо, що терміни запозичені з таких мов:

- ✓ англійської (*інсталяція, ленд-арт, оп-арт, перформенс, поп-арт, хепенінг*);
- ✓ грецької (*драма, кінетизм, сцена, театр, хор*);
- ✓ італійської (*колорит, пастораль*);
- ✓ латини (*антикваріат, конструктивізм, концептуалізм, орнамент*);
- ✓ німецької (*балетмейстер, камертон, лейтмотив, мольберт, танець, шлягер*);
- ✓ французької (*дадаїзм, декаданс, експресіонізм, імпресіонізм, кубізм*) та інших мов.

Найбільш вживаною на сторінках журналу «ART-Ukraine» є термінологія, що походить із французької та англійської мов. Терміни французького походження переважно позначають напрями в мистецтві, художні течії, які є зрозумілими для широкого кола читачів, оскільки мають тривалу історію використання в ЗМІ. Запозичення із англійської мови переважно називають нові види мистецтва, поширені стилі ХХ–ХХІ ст., які часто потребують тлумачення.

Приміром, тільки в одній статті А. Копиця (Сміття, вторсировина чи альтернатива пензлям і фарбам? // ART-Ukraine. – 2011–2012. – Груд.–лют. – Вип. 6) використано понад 20 термінів із галузі мистецтва, серед яких є такі, що не потребують розшифрування, – *автопортрет, скульптура, експозиція*, а також терміни, з якими ознайомлене вужче коло читачів, – *графіті, інсталяція, перформенс, треш-арт, recycling art*. Остання група слів походить з англійської мови і відома багатьом, але під час анкетування було виявлено, що рівень знань читачів суттєво різниться, а більшість із них мають помилкові уявлення про значення цих термінів.

До того, як дати можливість респондентам (60 осіб віком від 18 до 55 років) ознайомитися з журналістським матеріалом, їм було запропоновано пройти тест: обрати із запропонованих варіантів найбільш відповідне тлумачення мистецького терміна (всю термінологію для тесту було взято із журнальної публікації). Після прочитання статті група виконувала завдання тесту вдруге. Попереднє тестування показало, що у третині відповідей було допущено помилки. У другому тесті показники за окремими пунктами покращилися: після

прочитання статті опитувані засвоїли терміни «арт-брют», «треш-арт», «recycling art». Такий результат свідчить про позитивну роль журналу, оскільки ми можемо говорити про ефективне виконання освітньої функції.

Розглядаючи термінологічну лексику, запозичену з англійської мови, необхідно звернути увагу на активне запозичення українською мовою американських лексем. Дослідниця Л. Туровська це явище передусім пов'язує з екстралінгвальними чинниками: після Другої світової війни економічний потенціал США почав зростати нечуваними темпами, «Америці вдалося суттєво зміцнити свої позиції на світовому просторі, заробивши репутацію наймогутнішої держави світу» [8]. Неможливо заперечувати її вплив і на світове мистецтво. Саме у США сформувалася нова течія авангардного мистецтва – *pop-art*, виникла така форма мистецтва дії, як *хепенінг*, у межах абстрактного мистецтва з'явилися нові школи: *абстрактна каліграфія, дрипінг*.

Запозичення іноземної наукової лексики наразі спричинене передусім термінологічною двомовністю фахівців. За умови володіння мовами на високому рівні запозичення іншомовних термінів відбувається переважно без звертання до мови-посередника [8]. Серед інтернаціоналізмів англійського походження, пов'язаних із мистецтвом, можна назвати такі: *performance – перформанс, installation – інсталяція, ready-made – реди-мейд* та ін.

Л. Туровська також зазначає, що про «засвоєння» українською мовою інтернаціоналізмів свідчить той факт, що «багато з них утворюють розгалужені гнізда похідних, кількість яких збільшується з появою нових денотатів» [8]. Візьмемо для прикладу термін «арт» (англ. art – мистецтво). Умовно похідні від цього поняття можна поділити на дві групи:

- ✓ іноземні терміни, відтворені засобами графіки української мови (*боді-арт, нет-арт, паблік-арт, стріт-арт, треш-арт*);
- ✓ слова, в яких термін «арт» заміняє тотожний йому термін «мистецтво», але не вносить принципово нового значення до названого поняття (*арт-буття, арт-гід, арт-експерт, арт-критик, арт-простір, арт-ринок, арт-сцена, арт-ярмарок*).

У випадку, коли слово запозичується з іншої мови разом із поняттями і йому немає відповідника в рідній мові, воно має всі підстави для вжитку. Але якщо для називання якогось поняття в українській мові є питомие слово, запозичення, що не уточнює або розширює значення терміна, є зайвим [9]. Для того, щоб визначити, чи є необхідність заміняти «мистецтво» на його англійський відповідник «арт», чим вмотивований вибір журналістів, які надають перевагу «арту»

Таблиця 1.

Результати тесту «Які терміни та зображення стосуються арту, а які мистецтва»

Арт	% від усіх відповідей	Мистецтво	% від усіх відповідей
Нет-арт	100	Опера	100
Графіті	93	Театр	86
Інсталяція	90	Імпресіонізм	83
Перформенс	86	Массюрреалізм	66
	66		100
Р. Магріт «Перспектива – балкон "Мане"» (1950)		Е. Мане «Балкон» (1868–1869)	
	86		83
Іван Семесюк «Пацанчик і голуби»		Пабло Пікассо «Дитина з голубом» (1901)	

перед «мистецтвом» та чи вносить цей термін принципово нове значення до тексту, варто розглянути етимологію ключового для мистецької лексики терміна.

М. Фрай, редактор словника сучасного мистецтва «Арт-Азбука», пояснює традицію вживання «арт» замість слова «мистецтво» таким чином: «...це закономірний наслідок нелегального, «дисидентського» статусу сучасного мистецтва в СРСР, коли і про фундаментальні поняття, і про останні події у світовому сучасному мистецтві доводилося дізнаватися з західних журналів і книг. Та й орієнтувалися художники (часто необґрунтовано) не стільки на вітчизняного, скільки на зарубіжного, західного глядача» [10].

Автор стверджує, що досягнувши довгоочікуваної легальності, сучасне мистецтво так і не стало органічною частиною культури пострадянської людини, в її розумінні досі існує поділ на «сучасне мистецтво» (арт) і «нормальну» культуру. «Актуальний художник – свого роду «іноземець», істота чужорідна, дивна і незрозуміла», а «мистецтво – це реалістичні картини у важких рамах і мармурові скульптури – одним словом, щось гарне і зрозуміле» [10].

Щоб підтвердити чи спростувати таке твердження, ми провели тест. Запропонували респондентам шість термінів і чотири зображення розподілити у дві колонки з назвами: «арт» та «мистецтво». Результати (див. табл. 1) підтвердили, що «арт» пов'язують переважно з сучасними явищами та персоналіями зі світу мистецтва, в той час як до «мистецтва» зараховують те, що прийнято вважати класичним мистецтвом. Або те, що звучить більш традиційно, бо 20 респондентів із 30 вписали «массюрреалізм» до колонки «мистецтва», хоча ця художня тенденція виникла на межі XIX і XX ст., так само як і «нет-арт», який усі опитувані розмістили під назвою «арт».

На підставі цього ми можемо зробити висновок, що за умови такого сприйняття термін «арт» частково не відповідає таким вимогам термінологічної лексики, як:

- ✓ однозначність, абсолютна визначеність;
- ✓ позбавлення емоційності [11].

Отже, він не цілком тотожний поняттю «мистецтво», а його використання в текстах ЗМІ є вмотивованим.

Термін «арт» міститься в назві журналу «ART-Ukraine», що одразу дає потенційному читачеві зрозуміти, що видання більшою мірою спеціалізується на сучасному мистецтві. Так само орієнтацію журналу на сучасні явища мистецтва підтверджує графічне відтворення назви латиницею.

Лексика іншомовного походження, вливаючись в українську мову, засвоюється фонетично, граматично, графічно. У разі фонетичного засвоєння відсутні в мові звуки замінюються близькими до них (грец. theatron – театр); при граматичному – невластиві мові форми (суфікси, закінчення тощо) замінюються на їх відповідники (італ. arabesco – арабески); при графічному – написання іноземних слів здійснюється за собами графіки української мови (англ. workshop – воркшоп) [9].

На сьогодні у друкованих ЗМІ переважає графічний спосіб засвоєння лексики іншомовного походження (*перформанс, інсталяція, рейпейтинг, бієнале*). Та одночасно в текстах ЗМІ широко використовуються терміни іншомовного походження, що вживаються без перекладу: *contemporary art, cool dream tralfrealism, transpersonal art, recycling art*. У одному й тому самому числі журналу можна побачити використання терміна як латиницею (*contemporary art*), так і кирилицею (*контемпарарі арт*).

Публіцист та дослідник теорії мистецтва О. Радинський вважає, що «контемпарарі арт» є найбільш екзотичним прикладом міжмовної омонимії: «Цей вислів в українській мові означає щось зовсім інше, ніж в англійській, саме внаслідок бажання з точністю скопіювати первинне значення, яке виявилось непереданим за допомогою наявних слів» [12].

Куратор низки мистецьких проєктів, автор статей з питань українського мистецтва і сучасної культури О. Островська-Люта подає «контемпарарі арт» як хронологічну категорію: «"Контемпараріарт" – це просто непорозуміння, журналістська помилка, яка виникла внаслідок браку освіти й поширилася через некомпетентність мистецького середовища. Далі, "контемпараріарт" – це і є contemporary art, сучасне мистецтво, а сучасне мистецтво, своєю чергою – це все мистецтво, яке твориться зараз».

Іншу позицію має мистецтвознавець О. Сидор-Гібелінда: «CONTEMPORARY ART – синонім актуального, тобто експериментально-пошукового мистецтва наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. За наших умов – ситуативний синонім ПОСТМОДЕРНУ. Ні в якому разі не означає мистецтва, сучасного лише внаслідок своєї хронології появи на світ» [13].

Розглянуте словосполучення можна співставити з поняттям «сучасне мистецтво» або «актуальне мистецтво», але це швидше буде варіацією цього терміна. Варто зауважити, що надмірний пуризм також може шкодити мові. Та якщо користуватися лексикою іншомовного походження без зловживань і перекручень, вона виступає одним із засобів збагачення словникового складу мови [9]. Наразі ж

написання залежить від особистих уподобань автора, його розуміння терміна або від політики редакції.

Отже, дослідження термінів зі сфери мистецтва як невід'ємної частини мови публікацій журналу мистецького спрямування «ART-Ukraine» засвідчує, що мистецька лексика й термінологія найактивніше поповнюються за рахунок запозичень з інших мов. Кількісно на шпальтах журналу переважають терміни французького та англійського походження. Іншомовна лексика здебільшого засвоюється у графічний спосіб, та водночас спостерігається збільшення кількості термінів іншомовного походження, що вживаються без перекладу. Використання термінології у виданнях сприяє ефективному виконанню ними освітньої та культурної функцій журналістики.

1. Голубець О. Проблеми термінології: рудименти минулого // МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр. з мистецтвознавства і культурології / Ін-т проблем сучасного мистецтва Акад. мист-в України. – К. : Музична Україна, 2008. – Вип. 4–5. – С. 64–71.

2. Туровська Л. Сучасні аспекти дослідження української термінологічної лексики [Електронний ресурс] // Відділ наукової термінології Інституту української мови НАН України. – URL: http://termin.org/index.php?option=com_content&view=article&id=69&Itemid=19&lang=uk.

3. Федорук О. Аппіїв шлях українського мистецтва, або Цензура пряма і перевертлена // Універсум. – 1995. – № 5–6 (18–19). – С. 40–43.

4. Мархайчук Н. До проблеми термінології мистецьких явищ ХХ ст. та належності ненаративного живопису до неоавангардизму // Вісник ХДАДМ : зб. наук. пр. – Х. : ХДАДМ, 2002. – № 12. – С. 35–46.

5. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – К. : Алерта, 2010. – 696 с.

6. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник / І. Л. Михайлин. – 5-е вид., випр. і доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2011. – 496 с.

7. Історія мирової журналістики / А. Г. Беспалова, Е. А. Корнилов, А. П. Короченский, Ю. В. Лучинский, А. И. Станько. – 2-е изд. – Ростов н/Д., 1999. – 344 с.

8. Туровська Л. В. Інтеграція іншомовних лексем у сучасну українську термінологію // Наукові праці : наук.-метод. журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 98. – Вип. 85 : Філологія. Мовознавство. – С. 129–132.

9. Сучасна українська мова : підручник / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін. ; за ред. О. Д. Пономарева. – 3-те вид. – К. : Либідь, 2005. – 488 с.

10. Фрай М. Арт [Електронний ресурс] // Арт-Азбука : словарь современного искусства / под ред. М. Фрая. – URL: <http://azbuka.gif.ru/alfabet/a/art/>.

11. Ющук І. П. Українська мова : підручник для студ. філол. спеціальностей вищих навч. закладів / І. П. Ющук. – К. : Либідь, 2004. – 640 с.

12. Радинський О. Контемпараріарт [Електронний ресурс] // Критика Актуального Мистецтва. – URL: <http://kram.in.ua/node/62>.

13. *Сидор-Гібелінда О.* Українці на Венеційській бієнале: сто років присутності / Олег Сидір-Гібелінда. – К., 2008. – С. 291.

Подано до редакції 25. 10. 2013 р.

Kharkhan Iryna.

Art terminology in the texts of print media (the case of the magazine “ART-Ukraine”).

The article studies the special features of functioning of art-terminological lexicon in the texts of the Ukrainian print media basing on the example of the magazine “ART-Ukraine”. It is described the ways of stylistic use of terminological lexical items by the Ukrainian journalists.

Keywords: art terminology, art magazine, borrowing, foreign vocabulary.

Хархан Ирина.

Художественная терминология в текстах печатных СМИ (на примере журнала «ART-Ukraine»).

В статье рассмотрены особенности функционирования художественной терминологической лексики в текстах украинских печатных средств массовой информации на примере журнала «ART-Ukraine». Описаны средства стилистического использования терминологической лексики украинскими журналистами.

Ключевые слова: художественная терминология, художественный журнал, заимствование, иноязычная лексика.

